

Rozumowanie w egzegezie biblijnej: od Stefana Langtona do Tomasza z Akwinu

Działalność naukowa XIII-wiecznych teologów scholastycznych w powszechnej świadomości kojarzy się raczej z tworzeniem summ, kompleksowo omawiających problemy teologiczne, a także ze szczegółowym dyskutowaniem subtelnych zagadnień teologicznych. Tymczasem badania ostatniej dekady coraz wyraźniej pokazują, że wizja ta okrojona jest z niezwykle ważnego aspektu zarówno twórczości, jak i życia duchowego tych autorów, jakim była lektura i objaśnianie Pisma Świętego.

Na uwagę zasługują zwłaszcza prace powstające w ramach stosunkowo nowego nurtu badań, jakim jest „Biblical Thomism”. Eksponują one centralną rolę Biblii w teologii św. Tomasza z Akwinu i ukazują bogactwo treści jego biblijnych komentarzy, które do niedawna pozostawały w cieniu jego sztandarowych dzieł teologicznych i filozoficznych. To nowe otwarcie w badaniach nad twórczością Akwinaty zbiega się z zapoczątkowaną w 2014 r. szeroką międzynarodową inicjatywą badawczą zogniskowaną wokół kongresów pod hasłem „Logic and Religion”, której istotnym komponentem – obok wielu innych – jest wskazywanie logicznych aspektów średniowiecznej teologii i metafizyki, a także z licznymi konferencjami i publikacjami na temat logiki w średniowiecznej filozofii i teologii.

Mimo to jak dotąd nie powstały zaawansowane opracowania, które połączyłyby te dwa nurty, badając aspekty logiczne średniowiecznej egzegezy biblijnej. W środowisku filozofów i teologów powszechnie znane są zręby „semiotyki” biblijnej egzegezy, które sprowadzają się do rozróżnienia (maksymalnie) czterech sensów Pisma Świętego. Tymczasem, zwłaszcza u średniowiecznych autorów scholastycznych o usposobieniu analitycznym, wyjaśnienia niektórych fragmentów Biblii odsłaniają wiele innych aspektów stosowania logiki; widać to na przykładach stosowanych przez nich w tych tekstach rozumowań. Prezentowany tu projekt ma na celu zacząć uzupełniać wspomnianą lukę, w pierwszym kroku koncentrując się właśnie na rozumowaniach.

Przykładem tekstu prezentującego bardzo interesujące z perspektywy logicznej rozumowanie jest kwestia 103 o błogosławieństwie udzielonym Jakubowi przez Izaaka, autorstwa Stefana Langtona, teologa przełomu XII i XIII wieku. Autor ten – wciąż mało znany przez dzisiejszych filozofów i teologów, a niezwykle wnikliwy i poważany wśród siebie współczesnych – wyjaśniając „mechanizm” tego błogosławieństwa, prezentuje rozumowania odwołujące się do wysublimowanej teorii semiotycznej, formułując reguły i warunki skuteczności błogosławieństwa. Co więcej, na podstawie tej kwestii można zrekonstruować rozumowania i rządzące nimi reguły logiczne w odniesieniu do dwóch poziomów, mianowicie: rozumowanie rządzące samą Langtonową egzegezą, a także – w świetle jego interpretacji – rozumowanie, jakiego dokonał Izaak, zanim zdecydował się udzielić błogosławieństwa. Ciekawe rozumowania można znaleźć również w pismach św. Tomasza. Na przykład we fragmentach *Summy teologii*, w których interpretuje cytaty zaczerpnięte z Biblii, można doszukać się rozumowań nieklasycznych (np. niemonotonicznych). Jednak warte uwagi rozumowania prezentują w ramach egzegezy biblijnej również inni XIII-wieczni teolodzy o orientacji analitycznej, tacy jak Robert Grosseteste, Albert Wielki i Bonawentura z Bagnoreggio.

Celem tego projektu jest więc zbadanie charakteru rozumowań w egzegezie biblijnej w okresie od końca XII wieku do połowy wieku XIII, w tym różnorodnych aspektów rozumowań obecnych w pismach egzegetycznych wspomnianych wyżej autorów, reprezentujących kolejne pokolenia teologów. Sprawdzone zostaną m.in. następujące główne hipotezy: 1) egzegeza biblijna teologów o orientacji analitycznej ww. okresie zawiera różnorodne rozumowania wskazujące na ich świetną znajomość logiki i świadomość metodologiczną; 2) stosowanie przez nich w egzegezie biblijnej doskonałych pod względem logicznym rozumowań istotnie zmienia jej status, czyniąc ją do pewnego stopnia „naukową”.

Projekt zakłada więc wskazanie podstawowych logicznych i metodologicznych aspektów egzegezy biblijnej. Pomimo ograniczonego zakresu umożliwi on określenie głównych kierunków badawczych, które będzie można wykorzystać w analizach dotyczących również dzieł innych autorów. Wreszcie, wnioski dotyczące rozumowań w egzegezie biblijnej będą mogły być wykorzystywane we współczesnych dyskusjach na temat racjonalności wiary oraz relacji między logiką i religią.